

Μαρία Χιδίρογλου
*Δρ Αρχαιολόγος, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
Αθήνα*

Karl Reber
*Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Λωζάνης,
τέως Διευθυντής της Ελβετικής Αρχαιολογικής
Σχολής στην Ελλάδα*

Αγγελική Γ. Σίμωσι
*Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη της Εφορείας
Αρχαιοτήτων Ευβοίας*

Chloé Chezeaux
*Αρχαιολόγος, Πανεπιστήμιο Λωζάνης, Ελβετική
Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα*

Jérôme André
*Αρχαιολόγος, Πανεπιστήμιο Λωζάνης, Ελβετική
Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα*

ΤΑ ΔΡΑΚΟΣΠΙΤΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

01
Το Δρακόσπιτο
του όρους Όχη.

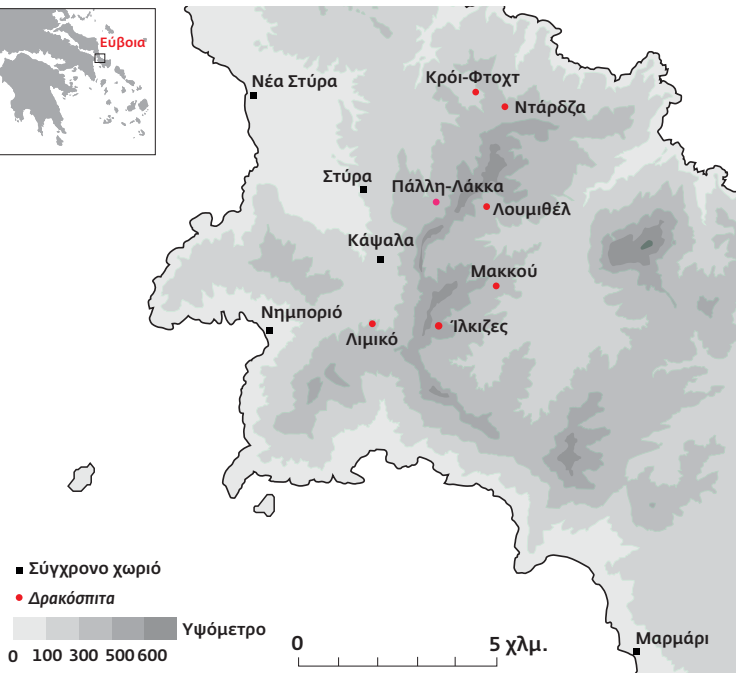
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Δρακόσπιτα της νότιας Εύβοιας αποτελούν μία ομάδα από αρχαία λίθινα κτίρια, τετράγωνης ή ορθογώνιας κάτοψης. Η λαϊκή φαντασία τα ονόμασε Δρακόσπιτα εξαιτίας της εντυπωσιακής κατασκευής τους από μεγάλους, κατεργασμένους λίθους. Τα περισσότερα εντοπίζονται στην ορεινή περιοχή των Στύρων Καρυστίας. Κατά τη νεότερη περίοδο, μαζί με τον χαρακτηρισμό «δρακόσπιτο», στο καθένα από αυτά αποδόθηκε το νεοελληνικό, κάποτε αρβανίτικο ή άλλο, τοπωνύμιο της γεωγραφικής θέσης του, όπως στα Δρακόσπιτα Λιμικό, Ίλικιζες, Κούρθεα, Λουμιθέλ, Κρόι Φτοχτ, Αμινού και Βίγκλια. Το μεγαλύτερο και καλύτερα διατηρημένο είναι το Δρακόσπιτο στο όρος Όχη, στα βόρεια της πόλης της Καρύστου. Το συγκρότημα των τριών Δρακόσπιτων στη θέση Πάλλη Λάκκα Στύρων είναι επίσης αξιοσημείωτο και καλοδιατηρημένο.

Κοινά χαρακτηριστικά των Δρακόσπιτων αποτελούν η απόκρημνη, όχι πάντα εποπτική, θέση τους, οι λεπτομέρειες της μεγαλιθικής και χωρίς συνδετικό κονίαμα τοιχοποιίας τους και ο τρόπος στέγασής τους, κατά το εκφορικό σύστημα. Η εκφορική στέγη, όπου αυτή διατηρείται, έχει κατασκευαστεί από μεγάλες πλάκες τοπικού σχιστόλιθου που συγκλίνουν σε στρώσεις, πυραμιδωτά, από δύο αντικριστούς τοίχους. Οι τοίχοι των Δρακόσπιτων είναι κατασκευασμένοι από απλή αργολιθοδομή, κατά το ψευδοϊσόδομο ορθογώνιο ή τραπεζιόσχημο σύστημα. Άλλα γνωρίσματα πολλών Δρακόσπιτων είναι οι μονολιθικές παραστάδες της εισόδου και το μονολιθικό ανώφλι, κάποτε με κουφιστικό χώρο πάνω από αυτό, όπως στο Δρακόσπιτο της Όχης, καθώς και οι κόγχες ή τα λίθινα ράφια που διατηρούνται στο εσωτερικό ορισμένων Δρακόσπιτων ως προεξοχή ενός τοίχου. Το Δρακόσπιτο της Όχης διαθέτει επίσης ανοίγματα παραθύρων. Κάποια από τα Δρακόσπιτα αποτελούσαν αρχαίους πύργους, όπως ένα κτίριο στο Νημποριό. Δύο αρχαία κτίσματα στα οποία επίσης αποδόθηκε ο όρος Δρακόσπιτα έχουν εντοπιστεί στο όρος Δίρφη και κοντά στον Βατώντα στην κεντρική Εύβοια. Κατά τους νεότερους χρόνους, ορισμένα από τα Δρακόσπιτα έχουν υποστεί μετασκευές και προσθήκες, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως αγροτικές εγκαταστάσεις. Πλήθος υποθέσεων έχει διατυπωθεί για τη χρήση, τον σκοπό, την κατασκευή και τη χρονολόγησή τους. Θεωρήθηκαν ιερά, αγροικίες, φρυκτωρίες, κατοικίες λατόμων, παρατηρητήρια και άλλα. Πλούσιο λαογραφικό υλικό, αποθησαυρισμένο από τον λαογράφο Νικόλαο Πολίτη, αποτελούν οι τοπικοί μύθοι για τον τρομερό Δράκο που κατοικούσε στο Δρακόσπιτο της Όχης μέχρι που εκδιώχθηκε από την περιοχή, από τη γυναίκα που αγαπούσε.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι ερευνητές και οι περιηγητές του 18ου και του 19ου αιώνα χαρακτηρίζουν ως Δρακόσπιτα μόνο το κτίριο στο όρος Όχη στα βόρεια της Καρύστου και το συγκρότημα των τριών κτισμάτων στη θέση Πάλλη Λάκκα στα Στύρα. Ενδεικτικά, ο Άγγλος γεωγράφος John Hawkins ταξίδεψε στον ελλαδικό υπό οθωμανική κατοχή χώρο και περιέγραψε πρώτος το Δρακόσπιτο στο όρος Όχη, το οποίο επισκέφθηκε στις 21 Οκτωβρίου 1797, όπως και τα αρχαία λατομεία της καρυστίας λίθου (του νοτιοευβοϊκού μαρμάρου ή cipollino) στην περιοχή¹. Στη συνέχεια το μνημείο περιγράφηκε και σχολιάστηκε από ερευνη-

τές της Εύβοιας, όπως οι Heinrich Nicolaus Ulrichs, Ludwig Ross, Αλέξανδρος Ραγκαβής, Jules Girard, Conrad Bursian, August Baumeister, Theodor Wiegand, Franklin P. Johnson και άλλοι².

Ανασκαφική έρευνα και αρχιτεκτονική μελέτη του μνημείου της Όχης πραγματοποιήθηκε στα μέσα του 20ού αιώνα από τον Νικόλαο Κ. Μουτσόπουλο, καθηγητή Αρχιτεκτονικής στο Πολυτεχνείο Θεσσαλονίκης. Ο ίδιος με την ομάδα του διενήργησαν ανασκαφή και σε Δρακόσπιτα των Στύρων³. Στον αρχαιόφιλο Ευβοέα ιατρό Θεόδωρο Σκούρα οφείλουμε τον εντοπισμό ενός αριθμού επιπρόσθετων παρόμοιων μνημείων στη νότια Εύβοια, γύρω στο 1990. Τα κτίσματα αυτά ονομάστηκαν επίσης Δρακόσπιτα και ο Σκούρας διατύπωσε την υπόθεση ότι αποτελούν ιερά αφιερωμένα στον Ηρακλή⁴. Κατά την ίδια περίοδο και λίγο προγενέστερα, πραγματοποιήθηκαν από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας και διάφορους μελετητές αρχαιολογικές έρευνες στην Καρυστία, καθώς και αυτοψίες και αποτυπώσεις σε Δρακόσπιτα⁵. Συστηματικές αρχαιολογικές

03

Χάρτης

Τα Δρακόσπιτα της περιοχής των Στύρων.

02

Το Δρακόσπιτο στη θέση Κρόι Φτοχτ.

03

Το Δρακόσπιτο στη θέση Λουμιθέλ.

μελέτες των Δρακόσπιτων της νότιας Εύβοιας πραγματοποιήθηκαν πιο πρόσφατα από την Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή⁶. Από το 2020 ξεκίνησε μια νέα συνολική επιστημονική έρευνα των Δρακόσπιτων της Εύβοιας στο πλαίσιο ενός προγράμματος συνεργασίας της Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας.

ΤΟ ΔΡΑΚΟΣΠΙΤΟ ΤΗΣ ΟΧΗΣ

Το Δρακόσπιτο της Όχης (εικ. 1) είναι ένα αρχαίο, ορθογώνιο, μνημειακό κτίριο, ψευδοϊσόδομης τοιχοποιίας, με εξωτερικές διαστάσεις 12,70 μ. (Α-Δ) x 7,63 μ. (Β-Ν). Το κτίριο διατηρεί την εκφορική-σκαφοειδή στέγασή του, τις μονολιθικές παραστάδες της θύρας με περιτένειες⁷ στις εξωτερικές πλευρές τους, το μονολιθικό ανώφλι και το κουφιστικό άνοιγμα πάνω από τη θύρα στη νότια μακρά πλευρά του. Περιτένειες φέρουν επίσης λιθόπλινθοι της τοιχοποιίας. Δύο επιμήκη παράθυρα διατηρούνται εκατέρωθεν της θύρας, ενώ στο κέντρο της στέγης υπάρχει πιθανόν οπαίο. Στα δυτικά, έξω από το κτίριο,

εντοπίζεται περίβολος από αργολιθοδομή, νεότερων χρόνων, κατεύθυνσης Β-Ν, θεμελιωμένος πάνω σε αρχαιότερο τείχος.

Η καλή διατήρηση και η εντυπωσιακή όψη και θέση του Δρακόσπιτου της Όχης είχε ως αποτέλεσμα μία σειρά ερμηνειών της χρήσης και του σκοπού κατασκευής του⁸. Ο John Hawkins, όπως και άλλοι ερευνητές, χαρακτηρίζουν το κτίριο της Όχης ως αρχαίο ναό, πρώιμης εποχής, αφιερωμένο στον Ποσειδώνα, στην Ήρα ή στο ζεύγος Δία και Ήρας. Ορισμένοι, όπως ο Ludwig Ross, θεώρησαν ότι το κτίριο αποτέλεσε καταφύγιο ποιμένων, άλλοι φρουκτωρία ή φυλάκιο, καταφύγιο λατόμων ή κατάλυμα του ρωμαϊκού στρατιωτικού αποσπάσματος⁹ που φρουρούσε τα λατομεία της Όχης¹⁰. Ακόμη, το μνημείο της Όχης, όπως και το συγκρότημα τριών αρχαίων κτιρίων στη θέση Πάλλη Λάκκα στα Στύρα έχουν θεωρηθεί αποθήκες και ιερά που κατασκευάστηκαν από Κάρες σκλάβους, οι οποίοι εργάζονταν στα λατομεία της καρυστίας λίθου κατά την Ελληνιστική και την πρώιμη Ρωμαϊκή περίοδο¹¹, ή και παρατηρητήριο, με αστρονομικό προσανατολισμό¹².

Οι κύριες χρονολογήσεις που προτάθηκαν, με βάση την τοιχοποιία, για το κτίριο της Όχης καλύπτουν το χρονικό διάστημα από τον 4ο αιώνα π.Χ. έως τον 1ο αιώνα μ.Χ., ενώ τα μικρά αγγεία, οι λύχνοι και τα άλλα κινητά ευρήματα από τον χώρο καλύπτουν την περίοδο από τον πρώιμο 5ο αιώνα π.Χ. έως τους ρωμαϊκούς χρόνους¹³.

ΤΑ ΔΡΑΚΟΣΠΙΤΑ ΣΤΗΝ ΠΑΛΛΗ ΛΑΚΚΑ ΣΤΥΡΩΝ

Στη θέση Πάλλη Λάκκα στα Στύρα διατηρούνται τρία κτίρια (εικ. 4-7) που ονομάστηκαν Δρακόσπιτα από τους ερευνητές ήδη κατά τον 19ο αιώνα. Δύο από τα κτίρια αυτά είναι ορθογώ-

04

04-07
Τα Δρακόσιπτα στη θέση
Πάλλη Λάκκα Στύρων.

08

08-11
Το Δρακόσπιτο στη θέση
Ίλκιζες Στύρων.

09

νια και ένα τετράγωνο. Τα δύο ορθογώνια, διαστάσεων 12,40 (Α-Δ) x 6,30 μ. (Β-Ν) είναι παράλληλα μεταξύ τους. Το τετράγωνο κτίριο (με μήκος πλευράς 6,50 μ. και πάχος τοίχου 1,05 μ.) βρίσκεται στα ανατολικά των άλλων δύο, στην κορυφή ενός νοτιού Π, με σκέλη στραμμένα προς τα δυτικά¹⁴. Το νότιο ορθογώνιο και το τετράγωνο κτίριο είναι κατασκευασμένα από τραπεζιόσημες και πλακοειδείς λιθόπλινθους σε στρώσεις, με σειρές βυσμάτων στα κενά. Διατηρούν την εκφορική στέγη τους από ορθογώνιους πλακοειδείς σχιστόλιθους και ένα θυραίο άνοιγμα το καθένα. Στις γωνίες εσωτερικά του τετράγωνου κτιρίου διατηρούνται αποσπασματικά λίθινα τριγωνικά θρανία ή τράπεζες. Στην κορυφή της εκφορικής-κολουροκωνικής στέγης του τετράγωνου κτιρίου υπάρχει κυκλικό άνοιγμα, για το οποίο έχει επισημανθεί ότι, αν δεν έχει παλαιότερα αφαιρεθεί ή καταπέσει η κλείδα λίθος (κλείς), ενδέχεται να αποτελεί οπαίο (εικ. 15). Τετράπλευρες λαξεύσεις διατηρούνται στον φυσικό βράχο στα νοτιοανατολικά έξω από το νότιο κτίριο και πιθανόν σχετίζονται με μεταλλευτική ή άλλη δραστηριότητα.

Το συγκρότημα των τριών Δρακόσπιτων στη θέση Πάλλη Λάκκα στα Στύρα έχει χαρακτηριστεί, εν μέρει σαν το Δρακόσπιτο της Όχης, ως ιερό ή αγροικία¹⁵, κατασκευή Κάρων δούλων που εργάζονταν στα λατομεία του νοτιοευβοϊκού μαρμάρου κατά την Ελληνιστική και πρώιμη Ρωμαϊκή περίοδο¹⁶ ή και παρατηρητήριο με αστρονομικό προσανατολισμό¹⁷.

ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ - ΤΟ ΔΡΑΚΟΣΠΙΤΟ ΙΛΚΙΖΕΣ

Στόχος του νέου ερευνητικού προγράμματος, που αναφέρθηκε παραπάνω, είναι η συστηματική μελέτη των μνημείων αυτών, με έμφαση στο καθένα ξεχωριστά. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τοπογραφική-αρχιτεκτονική αποτύπωση και ανασκαφική έρευνα στα Δρακόσπιτα των θέσεων Ίλκιζες, Κρόι Φτοχτ (εικ. 2), Λουμιθέλ (εικ. 3), Λιμικό Καψάλων και Πάλλη Λάκκα Στύρων. Σε δύσκολες λόγω της πανδημίας covid-19 συνθήκες, οι εργασίες ξεκίνησαν το φθινόπωρο του 2020 με την έρευνα στο Δρακόσπιτο Ίλκιζες Στύρων (εικ. 8-11), ένα

ορθογώνιο οικοδόμημα, με δεύτερο κτίριο σε κάποια απόσταση από αυτό¹⁸.

Με το καθάρισμα από τη βλάστηση διαπιστώθηκε ότι το Δρακόσπιτο Ίλκιζες αποτελείται από δύο ορθογώνια δωμάτια, ανοιχτά στη νότια πλευρά, προς μία επίπεδη επιφάνεια που οριοθετείται από την κατωφέρεια της πλαγιάς. Το πρώτο δωμάτιο (διαστάσεων 11,50x5,35 μ.) στα δυτικά, είναι το μεγαλύτερο και πιο καλοδιατηρημένο. Το δάπεδό του είναι καλυμμένο με πλάκες, μερικές από τις οποίες έχουν προέλθει από την κατάρρευση της οροφής. Σε έναν δεύτερο χώρο (διαστάσεων 6,25 μ. x τουλάχιστον 7,30 μ.) οι τοίχοι δεν διατηρούνται σε καλή κατάσταση σε όλο το σωζόμενο ύψος της ανωδομής. Οι τοίχοι του Δρακόσπιτου Ίλκιζες διατηρούν στοιχεία κατασκευής σύμφωνα με το ακανόνιστο τραπεζιόσημο σύστημα. Το κτίριο ή τα δύο αρχαία κτίρια που αποτελούν το Δρακόσπιτο έχουν ωστόσο δεχτεί μετασκευές, πιθανόν κατά τη διάρκεια των νεότερων χρόνων, όπως φαίνεται από δύο διαφορετικές μορφές τοιχοποιίας στην ανωδομή¹⁹.

ΔΡΑΚΟΣΠΙΤΑ-ΠΥΡΓΟΙ

Ορισμένα από τα Δρακόσπιτα της νότιας Εύβοιας, τα οποία δεν διατηρούν ίχνη ή κατάλοιπα λιθινής στέγασης σε χαμηλό ύψος, δείχνουν να αποτελούν αρχαίους νησιωτικούς πύργους, του τύπου που απαντά σε νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους, καθώς και στον χερσαίο ελλαδικό χώρο.

Παραδείγματα αποτελούν ο πύργος-Δρακόσπιτο στο Νημποριό²⁰ (εικ. 12) και τα κτίρια στις θέσεις Αμινού²¹ (εικ. 13), Κούρθα Στύρων²² (εικ. 14) και Βίγκλια Λεύκας Νέων Στύρων²³. Βρίσκονται σε θέσεις εποπτικές ή σε περιοχές με φυσικούς πόρους. Πρόκειται για τετράγωνα ή ορθογώνια κτίσματα, συχνά ακανόνιστης τραπεζιόσημης τοιχοποιίας, με βύσματα στα κενά και σωζόμενο θυραίο άνοιγμα²⁴. Οι λιθόπλινθοι των τοίχων ορισμένων από αυτά φέρουν διακοσμητικές περιτένειες στις ακμές. Χρονολογούνται με βάση την τοιχοποιία, στον 4ο έως 3ο αιώνα π.Χ. Ο σκοπός της κατασκευής τους πιθανόν σχετίζεται με την εποπτεία των καλλιεργήσιμων γαιών,

10

11

12

13

12
Ο αρχαίος πύργος
στη θέση Νημποριό
Στύρων.

13
Ο αρχαίος πύργος
στη θέση Αμινού Στύρων.

14
Ο αρχαίος πύργος
στη θέση Κούρθεα,
Πόρτο Λάφια Στύρων.

των λατομείων ή άλλων φυσικών πόρων της περιοχής, καθώς και με τον έλεγχο των χερσαίων και θαλάσσιων περασμάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Δρακόσπιτο της Όχης και τρία κτίρια στα Στύρα απασχόλησαν τους ερευνητές και περιηγητές της νότιας Εύβοιας από τον 18ο αιώνα. Από τον Ν. Μουτσόπουλο και τον Θ. Σκούρα θεωρήθηκε ότι συναποτελούν μία ομάδα είκοσι δύο λίθινων μνημειακών κατασκευών, τετράγωνης ή ορθογώνιας κάτοψης. Μέσα σε αυτά ενέταξαν δεκαέξι αρχαίες εγκαταστάσεις στην περιοχή των Στύρων, τέσσερις στην ευρύτερη περιοχή της Καρύστου και του Μαρμαρίου και δύο στην κεντρική Εύβοια²⁵.

Η μέχρι σήμερα έρευνα τείνει να καταδειξεί ότι τα περισσότερα από αυτά μπορούν, με βάση τη μορφολογία και τα κινητά συνεννήματα, να περιγραφούν ως αρχαίες εγκαταστάσεις του τύπου: α) της αγροικίας, με δωμάτιο ή δωμάτια και αυλή, όπως η ανασκαμμένη από τον Μουτσόπουλο αγροικία κλασικών χρόνων στη θέση Μετσίφι Στύρων²⁶, ή β) του νησιωτικού πύργου με ή χωρίς προσκτίσματα, όπως οι πύργοι στις θέσεις Νημποριό, Αμινού, Βίγκλια και Κούρθεα. Η συστηματική αυτή ταξινόμηση παρουσιάστηκε αρχικά από τον Karl Reber²⁷. Το κτίριο στην κορυφή του όρους Όχη φαίνεται να αποτελεί ένα ξεχωριστό μνημείο, που πιθανόν χρησίμευε ως ιερό ή ενδεχομένως είχε και άλλες χρήσεις.

Παρόμοιοι πύργοι ή αγροικίες με πύργο, συνδεδεμένες με αγροτικές, κτηνοτροφικές, βιοτεχνικές και μεταλλουργικές

δραστηριότητες, έχουν εντοπιστεί στην Εύβοια, στην Αττική, στο νησιωτικό Αιγαίο, στο Ιόνιο, καθώς και στον χερσαίο ελλαδικό χώρο²⁸. Πύργοι ενσωματωμένοι σε ιδιωτικές οικίες απαντούν σε πολλές περιοχές του αρχαίου κόσμου²⁹. Αντίθετα, η εκφορική στέγαση συνήθως απαντά σε Δρακόσπιτα που δεν αποτελούν πύργους, όπως στο συγκρότημα Πάλλη Λάκκα, στα Δρακόσπιτα Λιμικό Καφάλων, Λουμιθέλ-Μάριζα, Μάκου, Τσούκα Λιμικό και στο ορθογώνιο κτίριο στη θέση Ίλκιζες. Τα Δρακόσπιτα αυτού του τύπου πιθανόν αποτελούν οικιστικές εγκαταστάσεις αγροτικού χαρακτήρα, ενίοτε με εξειδικευμένη αγροτική χρήση, όπως η τυροκομία. Η τοιχοποιία των Δρακόσπιτων είναι αποτέλεσμα των ιδιοτήτων και της ευκολίας λάξευσης του τοπικού σχιστόλιθου. Ορισμένα οικοδομικά στοιχεία βρίσκουν παράλληλα στον ελλαδικό χώρο, καθώς και σε οχυρώσεις και ταφικά μνημεία του 4ου αιώνα π.Χ. ή και μεταγενέστερα στη μικρασιατική Καρία και Λυκία³⁰. Η έρευνα των αρχαίων αγροικιών, οχυρών ή μη, σε συνδυασμό με τη μελέτη των κινητών ευρημάτων από τον χώρο τους, προσφέρουν στοιχεία για τη γνώση του αρχαίου ιδιωτικού και δημόσιου βίου, της τοπικής οικονομίας, της οικοτεχνίας και των μεθόδων εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων από τα αγροτικά γένη της περιοχής.

Γενικά, τα Δρακόσπιτα της νότιας Εύβοιας, είτε ως οχυρές εγκαταστάσεις τύπου νησιωτικού πύργου είτε ως συγκροτήματα αγροικιών με ποικίλο χαρακτήρα αξίζουν μία συστηματική και διεξοδική μελέτη.

15

Το τετράγωνο Δρακόσπιτο στο συγκρότημα στη θέση Πάλλη Λάκκα με την εκφορική-κολουροκωνική στέγη. Φωτογραμμετρική αποτύπωση με drone.

Σημειώσεις

- 1 Hawkins 1820, σ. 285–293.
- 2 Ross 1851, σ. 25–32. Rangabé 1853, σ. 226–227 (ιερό Διός Ακράιου). Girard 1852, σ. 74–91. Bursian 1855, σ. 129–142. Ulrichs 1863, σ. 252–259. Baumeister 1864, σ. 29–30. Wiegand 1896, σ. 11–17. Johnson 1925, σ. 398–412. Lolling / Heinrich 1989, σ. 413–415 (Στύρων), 421–426 (Όχις, το οποίο χαρακτηρίζει ναό της Ήρας).
- 3 Μουτσόπουλος 1982, σ. 281–325.
- 4 Σκούρας 1991.
- 5 Χιδίρογλου 2008–2009, σ. 35–68.
- 6 Reber 2001, σ. 339–351. Reber 2002, σ. 40–53. Reber 2010, σ. 53–61.
- 7 Λαξευτό διακοσμητικό πλαίσιο που περιτρέπει την περιφέρεια της εξωτερικής πλευράς μίας λιθοπλίνθου, το οποίο οι μαρμαροτεχνίτες της νεότερης περιόδου ονομάζουν «καθρέφτη». Πρβλ.: Ορλάνδος 1994, σ. 253–255.
- 8 Hawkins 1820, σ. 290–291. Welcker 1850. Bursian 1855, σ. 129–142. Bursian 1856. Welcker 1856. Ulrichs 1863, σ. 252–259. Baumeister 1864, σ. 29–30. Bursian 1868–1872, σ. 434. Johnson 1925, σ. 398–412. Μουτσόπουλος 1982, σ. 281–325. Ορλάνδος 1994, σ. 316–318. Βλ. επίσης, συνοπτικά: Χιδίρογλου 2008–2009, σ. 49–51.
- 9 Καταφύγιο ποιμένων: Ross 1851, σ. 28–31. Φρυκτωρία ή φυλάκιο: Johnson 1925, σ. 412. Φυλάκιο ρωμαϊκής φρουράς λατομείων: Kozelj / Wurch–Kozelj 1995, σ. 17–31. Ιερό: Βλ. προηγούμενη σημείωση και, πιο πρόσφατα, Sarouna–Sakellaraki 1989, σ. 29–31.
- 10 Λατομεία νότιας Εύβοιας: Lambraki 1980, σ. 31–62. Vanhove 1996. Lazzarini 2007, κεφάλαιο 12. Εμπορική διακίνηση Καρυστίας λίθου: Chidiroglou 2010, σ. 48–56. Sutherland 2013.
- 11 Carpenter / Boyd 1976, σ. 257. Carpenter / Boyd 1977, σ. 211–214.
- 12 Liritzis / Artelaris 2010, σ. 41–52. Liritzis κ.ά. 2010, σ. 65–81.
- 13 Μουτσόπουλος 1982, σ. 303–304, 307, εικ. 23–24, 26.
- 14 Rangabé 1853, πίν. V. Μουτσόπουλος 1982, σ. 370–381, εικ. 88–94.
- 15 Ross 1851, σ. 28–31. Girard 1852, σ. 78. Rangabé 1853, σ. 220–223. Baumeister 1864, σ. 26. Bursian 1868–1872, σ. 430–431. Lolling / Heinrich 1989, σ. 414–415. Johnson 1925, σ. 401–403, 412. Reber 2001, σ. 339–351.
- 16 Carpenter / Boyd 1977, σ. 211–214.
- 17 Liritzis / Artelaris 2010, σ. 41–52. Liritzis κ.ά. 2010, σ. 65–81.

- 18 Σκούρας 1991, σ. 45–48.
Reber 2001, σ. 346, πίν. 51.2, 52.4. Χιδίρογλου 2008–2009, σ. 48–49.
- 19 Reber κ.ά. 2021, σ. 167.
- 20 Πύργος Νημπορίου (κατεστραμμένος): διαστάσεις 6,50 μ. (B–N) x 7,40 μ. (A–Δ). Σκούρας 1991, σ. 31–34. Για την ακανόνιστη τραπεζιόσχημη τοιχοποιία, πρβλ.: Ορλάνδος 1994, σ. 217–219, εικ. 176.
- 21 Πύργος Αμινού Στύρων: διαστάσεις 7x6,50 μ. Σώζεται σε ύψος 2,50 μ. Rangabé 1853, σ. 223. Μουτσόπουλος 1982, σ. 398–400.
- 22 Πύργος Κούρθεα Στύρων: διαστάσεις: μήκος πλευράς 5,76 μ., πλάτος τοίχων 0,94 μ., μέγιστο σωζόμενο ορατό ύψος 1,57 μ. Σκούρας 1991, σ. 35–39.
- 23 Πύργος Βίγκλια Λεύκας Νέων Στύρων (κατεστραμμένος και καταχομένος): διαστάσεις: 7x7 μ., πλάτος τοίχων: 1 μ. Σκούρας 1991, σ. 40–44.
- 24 Fachard 2020.
- 25 Μουτσόπουλος 1982. Σκούρας 1991.
- 26 Μουτσόπουλος 1982, σ. 347–370. Ενεπίγραφος λίθος από την αγροικία στο Μετσόφι: Ματθαίου 2007, σ. 161–168 (Μουσείο Καρύστου, αρ. 27).
- 27 Reber 2001, σ. 339–351.
- 28 Για παράλληλα, ενδεικτικά: Χιδίρογλου 2008–2009, σ. 52–65. Gardner / Seifried 2016, σ. 149–176. .
- 29 Jones / Graham / Sackett 1973, σ. 355–452.
- 30 Καρική παράλληλα, βλ.: Carpenter / Boyd 1977, σ. 193–205.

Βιβλιογραφία

- Baumeister 1864: Baumeister A., *Topographische Skizze der Insel Euböia*, Lübeck 1864.
- Bursian 1855: Bursian C., «Die dryopische Bauweise in Bautrümmern Euboeas», *Archaeologische Zeitung* 13/82 (Leipzig 1855), σ. 129–142.
- Bursian 1856: Bursian C., *Questionum Euboicarum Capita Selecta*, Lipsiae 1856.
- Bursian 1868–1872: Bursian C., *Geographie von Griechenland*, II, Peloponnesos und Inseln, Leipzig 1868–1872.
- Carpenter / Boyd 1976: Carpenter J.D. / Boyd D., «The Dragon Houses of Southern Euböia», *Archaeology* 29/4 (1976), σ. 250–257.
- Carpenter / Boyd 1977: Carpenter J. / Boyd D., «Dragon Houses, Euböia, Attika, Karia», *American Journal of Archaeology* 81 (1977), σ. 179–215.
- Chatzidimitriou / Chidiroglou 2014: Chatzidimitriou A. / Chidiroglou M., «Ancient towers in Central and Southern Euböia», στο D.W. Rupp / J.E. Tomlinson (επιμ.), *Meditations on the Diversity of the Built Environment in the Aegean Basin: Proceedings of a Colloquium in Memory of Frederick E. Winter*, Αθήνα 2014, σ. 311–337.
- Chidiroglou 2010: Chidiroglou M., «Karystian marble trade in Roman Mediterranean region. An overview of old and new data», *XVII International Congress of Classical Archaeology, Associazione Internazionale di Archeologia Classica, Roma, 22–26.09.2008*, *Bollettino di Archeologia Online, Volume Speciale* 2010, σ. 48–56.
- Fachard 2020: Fachard S., «Note d'architecture sur les tours de l'Érétriade», στο G. Ackermann / T. Krapf / L. Pop (επιμ.), *ἀποβάτης. Mélanges eubéens offerts à Karl Reber par ses étudiants à l'occasion de son 65ème anniversaire – Euböische Schriften für Karl Reber von seinen Student /-innen aus Anlass seines 65. Geburtstags*, Lausanne 2020, σ. 154–161.
- Gardner / Seifried 2016: Gardner C.A.M. / Seifried R.M., «Euboean towers and Aegean powers: insights into the Karystia's role in the ancient world», *Journal of Greek Archaeology* 1 (2016), σ. 149–176.
- Girard 1852: Girard J., *Mémoire sur l'île d'Eubée*, Paris 1852.
- Hawkins 1820: Hawkins J., «An account of the Discovery of a very Ancient Temple on Mount Ocha, in Euböia», στο R. Walpole, *Travels in Various Countries of the East*, 2, London 1820, σ. 285–293.
- Johnson 1925: Johnson F.P., «The Dragon–Houses of Southern Euböia», *American Journal of Archaeology* 29 (1925), σ. 398–412.
- Jones / Graham / Sackett 1973: Jones J.E. / Graham A.J. / Sackett L.H., «An Attic Country House below the Cave of Pan at Vari», *BSA* 68 (1973), σ. 355–452.
- Keller 1985: Keller D.R., «Archaeological Survey in Southern Euböia, Greece: A Reconstruction of Human Activity from Neolithic Times through the Byzantine Period», αδημ. διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Indiana, 1985.
- Kozelj / Wurch–Kozelj 1995: Kozelj T. / Wurch–Kozelj M., «Dragon–Houses of Southern Euböia, Military Guard–Places of the Quarries», στο Y. Maniatis / N. Herz / Y. Basiakos (επιμ.), *The Study of Marble and Other Stones used in Antiquity. Transactions of the 3rd International Symposium of the Association for the Study of Marble and Other Stones used in Antiquity*, London 1995, σ. 17–31.
- Lambraki 1980: Lambraki A., «Le cipolin de la Karystie. Contribution à l'étude des marbres de la Grèce exploités aux époques romaine et paléochrétienne», *Revue Archéologique* 1 (1980), σ. 31–62.
- Lazzarini 2007: Lazzarini L., *Poikiloi Lithoi, versicolores maculae: i marmi colorati della Grecia antica. Storia, uso, diffusione, cave, geologia, caratterizzazione scientifica, archeometria, deterioramento*, Roma 2007.
- Liritzis / Artelaris 2010: Liritzis I. / Artelaris G., «Astronomical Orientations of Dragon Houses (Palli Lakka, Kapsala, Oche) and Armena Gate (Euböia, Greece)», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 10 (2010), σ. 41–52.
- Liritzis κ.ά. 2010: Liritzis I. / Polymeris G.S. / Zacharias N., «Surface Luminescence Dating of "Dragon Houses" and Armena Gate at Styra (Euböia, Greece)», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 10 (2010), σ. 65–81.
- Lolling / Heinrich 1989: Lolling H.G. / Heinrich B. (επιμ.), *Reisenotizen aus Griechenland 1876 und 1877*, Berlin 1989.
- Ματθαίου 2007: Ματθαίου Α.Π., «Αρχαϊκή επιγραφή Εύβοιας», στο Μ.Β. Χατζόπουλος / Β. Ψιλακάκου (επιμ.), *Φωνής Χαρακτήρ Εθνικός. Actes du Ve congrès international de dialectologie grecque, Athènes 28–30 Septembre 2006* (Μελετήματα, 52), Αθήνα 2007, σ. 161–168.
- Μουτσόπουλος 1982: Μουτσόπουλος Ν.Κ., «Τα Δρακόσπιτα της ΝΔ Εύβοιας», *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων*, τ. 8, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 263–478.
- Ορλάνδος 1994: Ορλάνδος Α.Κ., *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*, Αθήνα 1994 [2η έκδοση].
- Rangabé 1853: Rangabé A.R., «Mémoire sur la partie méridionale de l'île d'Eubée», *Mémoires présentées par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 1ère Série, III, Paris 1853, σ. 197–239.
- Reber 2001: Reber K., «Σκεπήν τινά ποιμένων ἢ βουκόλων. Zur Verbreitung und Funktion der euböischen Drachenhäuser», *Zona archeologica. Festschrift für H.P. Isler zum 60. Geburtstag*, Bonn 2001, σ. 339–351.
- Reber 2002: Reber K., «Die Südgrenze des Territoriums von Eretria (Euböa)», *Antike Kunst* 45 (2002), σ. 40–53.
- Reber 2010: Reber K., «The Dragon Houses of Styra: Topography, Architecture and Function», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 10 (2010), σ. 53–61.
- Reber κ.ά. 2021: Reber K. / Simosi A. / Chezeaux Ch. / André J. / Stavroulaki F., «Pour une étude renouvelée des drakospita eubéens. État de la question et résultats des premiers relevés sur le site d'Ilkizès», *Antike Kunst* 64 (2021), σ. 165–176.
- Ross 1851: Ross L., *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie*, τόμ. I, II, Halle 1851.
- Sapouna–Sakellariaki 1989: Sapouna–Sakellariaki E., «The Dragon Houses of Mount Ochi», *The Athenian*, Oct. 1989, σ. 29–31.
- Σκούρας 1991: Σκούρας Θ., *Τα Δρακόσπιτα της Εύβοιας*, Χαλκίδα 1991.
- Sutherland 2013: Sutherland J., *Karystian cipollino marble: Its export from Euböia and distribution*, Oxford 2013.
- Ulrichs 1863: Ulrichs H.N., «Über den Tempel der Juno auf dem Berge Ocha bei Carystos», *Reisen und Forschungen in Griechenland* 2, Berlin 1863, σ. 252–259.
- Vanhove 1996: Vanhove D., *Roman Marble Quarries in Southern Euböia and the Associated Road Networks*, Leiden 1996.
- Welcker 1850: Welcker F.G., «Der kleine Tempel auf der Spitze des Berges Ocha in Euböia», *Kleine Schriften* III, Bonn 1850, σ. 376–392.
- Welcker 1856: Welcker F.G., «Andre uralte Tempel auf der Ochagebirge», *Rheinisches Museum* 10 (1856), σ. 611–617.
- Wiegand 1896: Wiegand Th., «Der angebliche Urtempel auf der Ocha», *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 21 (1896), σ. 11–17.
- Χιδίρογλου 2008–2009: Χιδίρογλου Μ., «Οχυρώσεις, πύργοι, δρακόσπιτα και αγροικίες στη Νότια Εύβοια», *Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών* 38 (2008–2009), σ. 35–68.